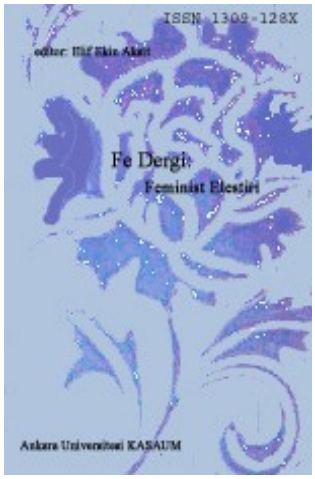
Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 12, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
http://cins.ankara.edu.tr/

Nevşehir'de Kadınların Kent Deneyimi Üzerine Bir İnceleme

Gökçe Nur Şafak

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 1 Haziran 2020

Yazı Gönderim Tarihi: 28.02.2018
Yazı Kabul Tarihi: 10.10.2019

Bu makaleyi alıntılamak için: Gökçe Nur Şafak, "Nevşehir'de Kadınların Kent Deneyimi Üzerine Bir İnceleme," *Fe Dergi 12*, no. 1 (2020), 30-43.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/23_3.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Nevşehir'de Kadınların Kent Deneyimi Üzerine Bir İnceleme*

*Gökçe Nur Şafak**

Bu makale, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün ve kentsel hizmetlerdeki sorunların kadınların gündelik hayatlarını ev odaklı sürdürmelerine ve kentte var olamamalarına yol açtığı varsayımına dayandırılmaktadır. Makale, toplumsal cinsiyet rollerinin, kent hayatının kadınsız bir görünüme sahip olmasına ve kadınların ev merkezli bir hayatın sınırları içinde kalarak kentsel alanda var olamamalarına nasıl yol açtığını araştırmaktadır. Makale, Nevşehir'de on beş kadınla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelere dayanarak hazırlanmıştır. Makalede, kadınların kent hayatında karşılaştıkları güçlükler, gündelik kentsel deneyimleri bağlamında ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların kentsel deneyimi, kadın dostu kentler, kentsel deneyim.

A Review on Women's Urban Experience in Nevşehir

This article is based on the assumption that gender-based division of labor and problems in urban services lead women's everyday lives to be home-focused and their absence in urban. The article investigates how the gender roles allow urban life to have a womanless appearance and trapping the women in a home-centered life, deprive them from existing in the urban life. The article is based on semi-structured in-depth interviews with fifteen women from Nevşehir. The drawbacks in the context of their everyday urban experiences women encounter has been exposed.

Keywords: Nevşehir, gender roles, women's urban experience, women friendly cities, urban experience

Giriş

On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan birinci dalga feminist hareketin attığı temellerin ardından, müteakip yüzyılda kadınlar, eğitim, seçme ve seçilme ve çalışma haklarını kazanmış; öyle ki eğitimde, siyasal katılımda ve çalışmada kadın erkek eşitliğinin olması gerektiğine dair genel bir mutabakat oluşmuştur. Bununla birlikte, kadınların eğitim, siyasal katılım ve çalışma haklarına sahip olmalarının, günümüzde bu alanlarda eşitliğin sağlandığı anlamına gelmediği belirtilmelidir. Öncelikle kadınlar yeterince eğitim alamamakta ve çalışma hayatına katılamamaktadırlar. Ayrıca eğitim alsalar ve çalışma hayatına katılsalar dahi, kadınlar kentsel-kamusal yaşamda erkeklerle eşit olarak var olamamaktadır. Tam da bu açıdan feminizmin liberal haklar talebi zaman içinde şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Seçme ve seçilme, mülkiyet ve eğitimde eşit haklar talep eden bu feminizm anlayışı *kadınlığı* inkâr ettiği doğrultusunda eleştirilmiştir. Örnek olarak Agacinski, "özgürlüğün bedelinin kadın bedeninin inkâr edilmesi ile ödendiği" gerekçesiyle Simone de Beauvoir mantığından kopma vaktinin geldiğini belirtmiştir (1998, 46-47). Zira Agacinski'ye göre Beauvoir'un *(İkinci Cins) Kadın* eserini takip eden bu ilk dalga feminizm, hak eşitliğine dayalı taleplerde bulunurken cinsiyet kimliklerini önemsememiş ve bu da kadın-erkek ilişkilerinin siyasal niteliğini görmezden gelmeye yol açmıştır. Agacinski, bu *eşitlik* talebinin yerine ayrımları göz önünde bulunduran bir *hakseverliği* önerir. Örneğin çocuklara, yetişkinlere ve yaşlılara eşit muamele yapılamaz (1998, 9, 116, 30).

Gerçekten de toplumun yarısı, kendileri için belirlenmiş cinsiyet rolleri nedeniyle müzmin bir eşitsizlikle gündelik olarak karşılaşıyorsa yasal olarak eşit haklara sahip olmaları, eşitsizliği yok etmeye yetmeyecektir. Anayasal düzlemde eşit hak ve hürriyetleri taahhüt eden bir hukuk devletinin, eşitsizliği yaratan dezavantajları azaltmaya yarayacak tedbirlere başvurması asgari olarak beklenmelidir. Tokuroğlu'na göre (2004, 2): "Toplumsal cinsiyet anlayışının oluşması ve biçimlenmesi de devletin yönetim şeklinden ve devlet

*Bu makale Yrd. Doç. Dr. Belma Tokuroğlu'nun danışmanlığını yürüttüğü "Kadın ve Kent İlişkisinde Yerel Yönetimler: Nevşehir İli Örneğinde Kadın Dostu Kentler" (2013) başlıklı yüksek lisans tezinin saha çalışmasından geliştirilmiştir.

*Arş. Gör., Aksaray Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, https://orcid.org/0000-0003-3531-9698, gokcenursafak@gmail.com, Yazı Gönderim Tarihi: 28.02.2018, Yazı Kabul Tarihi: 10.10.2019

yöneticilerinin görüş ve kararlarından ayrı olarak ele alınamaz." Gerek merkezi yönetim eliyle gerekse yerel yönetimler aracılığıyla toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin kökleşmeleri ve yeniden üretilmeleri kadar azaltılmaları da mümkündür. Bu türden bir kentsel düzeyde sorunları azaltma hedefi ise ancak yerel politikaların üretiminde kadınların deneyimlerinin dikkate alınmasıyla mümkün olacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Feminizmin tarihi boyunca en temel meselesi kadınların kamusal yaşamda varlığını sağlamak olarak özetlenebilir. Kadınların kentsel-kamusal yaşamda var olmaları ise toplumdaki güç ilişkilerinin sosyo-mekânsal yansımalarında izlenebilmektedir. Kadınların kent deneyiminin sekteye uğramasında en önemli etken ataerkilliğe dayalı toplumsal güç ilişkileri olarak öne çıkmaktadır. Kadınların kentsel yaşamda var olmasının birbiriyle iç içe geçmiş iki boyutu vardır; eğitim, siyaset, ekonomi gibi toplumsal yapıların içinde eşit bir biçimde yer almak ve kentsel mekânda fiziksel olarak var olmak. Kadınların eğitsel, siyasal ve ekonomik nitelikteki etkinliklerde bulunabilmeleri için öncelikle toplumsal cinsiyet rollerinin beraberinde getirdiği *engelleri* aşmaları gerekmektedir. Bu ise konuttan başlayarak kentsel hizmetlere kadar alınacak bir dizi özel önlemi gerektirmektedir.

Ev içi yükümlülüklerinin baskısı altında ve çocuğunun bakımını sağlayacak bir seçeneğe sahip olmayan kadınların, kentsel yaşamda var olmaları güçtür. Kadınların evlerinde yürüttükleri işlerin sorumluluğunu birinci derecede üstlenmeleri kentsel yaşama katılmalarına hatta evin sınırlarından dışarı çıkmalarına engel oluşturmaktadır. Daha açık bir ifadeyle kadınların iş hayatında, politikada, sivil toplum faaliyetlerinde vb. yer alabilmeleri için öncelikle *evden çıkabilmeleri* yani *evde* yerine getirdikleri işlere dair yüklerinin hafifletilmesi gerekmektedir. Bakımla ve evle ilgili yükümlülükleri çözüme ulaştıran kadınlar için de kentin fiziksel niteliklerinin elverişli olması gerekir.

Kentteki yapılı çevrenin kentsel hareketliliği etkilediği görüşüne dayanılarak, kentlerin tasarımındaki erkek-merkezli yaklaşımın kadınların kentsel hareketliliklerini olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Bu erkek merkezli tasarım yaklaşımında kadınların çocuk bakımı vb. sorumlulukları yok farz edilmektedir (Pain 1991, 422-423). Kaldırımları, yaya geçitleri, aydınlatması muhtelif kadınlık durumlarına uyumlandırılmamış ve güvensiz bir kentte kadınların yalnızca evlerinden çıkıp kentteki herhangi bir yere ulaşması bile soruna dönüşebilmektedir. Koskela, ister kentteki güzergâhını yolu uzatacak biçimde değiştirmek şeklinde isterse evde kalmak şeklinde tezahür etsin, bu sorunların temeline bakıldığında kadının kentsel hareketliliğinin bir *mekânda iktidar meselesi* olduğunu belirtmektedir (1997, 315). Kentin fiziksel elverişliliği bağlamında kadınlar açısından bir sorun da ulaşımın planlanmasında ortaya çıkmaktadır. Clara Greed, kentsel yerleşimlerde toprak kullanımı-ulaşım bölgelemesinin ve kentlerin dışarıya doğru büyümesinin özellikle arabası olmayan kadınlar için zorluk yarattığını ifade eder. Greed'e göre ulaşım, işe gidiş-dönüş biçiminde, erkeklere göre ve tek boyutlu olarak planlanmaktadır ve işlerini, ev-çocuk bakıcısı-okul-iş yeri-alışverişler-ev biçimindeki bir sıralamayla düzenleyen kadınlara hitap etmemektedir. Buna göre, kentsel planlamanın motorlu araçlar ölçeğinde gerçekleşmesi ve mesafelerin bu ölçeğe göre artmasıyla iş ve ev arasındaki ayrışma, kadınların dışarıdaki işlerle evdeki faaliyetlerini esnek biçimde düzenlemelerini zorlaştırmıştır (1994, 40-42).

Güvenli, ulaşımda ve konutta kadın dostu bir kentin varlığı kadınların kenti özgürce deneyimlemelerini mümkün kılacağı gibi siyasal, ekonomik vd. etkinliklerde bulunmalarını da kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla kadınlar için gündelik olan bu sorunların çözülmesi amacıyla uzun vadede, eşitlik yaratıcı politikaların yürütülmesi, kent yönetimleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, kentsel uygulama ve hizmetler *ortalama insan*a göre planlanırken kent siyasetinde ve ekonomide daha az yer alan, kentsel yaşamda varlığı sınırlı olan kadınların ihtiyaç ve talepleri göz ardı edilmektedir. Ancak yerel hizmetler, yerel halkın müşterek ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmalıdır. Bu bakımdan yerel hizmetlerin hakça sunumu için özel önlemlerin alınması gerekmektedir. Tokman, kadınlar için kentin yaşanabilir olmasının ilk koşulunun cinsiyet farklılıklarını gözeten bir yerel yönetim olduğunu ifade eder (2009, 433). Öte yandan kadınların kentli haklarına sahip olmalarını talep etmek de abartılı karşılanmamalıdır. Ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar ile bağlantılı olduğu kabul edilen kentli hakları, insan hak ve özgürlükleri kapsamında kabul edilmektedir (Keleş ve Mengi 2017, 17, 18, 31). Lefebvre kent hakkını özgürlük hakkını, toplumsallık içinde bireyleşme hakkını, habitat ve mesken hakkını, yapıt hakkını, katılım ve sahiplenme hakkını kapsayan üstün bir hak olarak açıklamaktadır (2016, 151). Harvey de kent hakkının kentsel kaynaklara erişimin ötesinde kenti değiştirme ve yeniden icat etme hakkını da içerdiğini belirtmektedir (2013, 44). Bu bağlamda Fenster, (Purcell'in[1] sınıflandırmasından yararlanarak) kent hakkının, *kenti tam olarak kullanım hakkını* ve *kentsel kararlara katılım hakkını* kapsadığına işaret etmektedir (2005, 219).

Kadınların kenti kullanımlarının ve katılımlarının artması kentsel aidiyeti artıracak bir etken olarak da düşünülmektedir (Fenster 2005, 222, 227).

Toplumsal cinsiyet, yönetimden ve siyasetten ayrı düşünülebilir bir kavram değildir. *"Kadınların meselelerine hitap eden bir ulusal kent siyasası nasıl görünürdü?"* diye soran Markusen'e göre; "kadınların işgücüne katılımı ve hane içi üretiminin iktisadîleştirilmesi için, en önemli mesele çocuk bakım"ıdır. İkinci öncelikse, kent mekânında konut tiplerinin muhtelif kadın ihtiyaçlarına göre (çocuklu, bekâr, göçmen, yaşlı, engelli kadınlar vb.) çeşitlendirilmesidir (2005, 43). Ayrıca ulaşım, güvenlik ve diğer kentsel hizmet ve uygulamalarda kadın dostu yaklaşım sergilenmelidir. Kadınlara duyarlı yerel politikalar kapsamında önlem alma zorunluluğunun bir ilke olarak benimsenmesinin ve olumlu ayrımcılık hükümlerinin yasal düzenlemelerde yer almasının gerekliliği ifade edilmektedir (Ka-der 2011).

Kadınların kentte var olabilmeleri, mevzuatın cinsiyete duyarlı bir anlayışla şekillenmesinin ardından, yerel yönetimlerin kadınların stratejik ve gündelik-pratik ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeler yapmasıyla gerçekleştirilebilecektir. Ancak bu düzenlemeler elzem olmakla birlikte yeterli değildir. Kadınların kentsel hayatta varlık göstermelerinin önündeki önemli bir engel, onları özel alan ile sınırlayan hane içi rollere sahip olmalarıdır. Dolayısıyla kadınların kentte varlık kazanabilmeleri için, öncelikle ev içi iş bölümüne yönelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Kadınların sorumluluklarını hafifletmeye yarayacak ve kentsel mekânın tasarımını kadınlara uyumlu hale getirmeye yönelik küçük çaplı düzenlemeler dahi kadınların kentsel yaşamda var olmalarını sağlayabilecektir. Bu bağlamda yasal düzenlemeler ile yönetici ve plancıların tutumları ve planlama anlayışları önem taşımaktadır. Burada Molyneux'un *pratik toplumsal cinsiyet çıkarları* ve *stratejik toplumsal cinsiyet çıkarları* kavramlarına kısaca bakmakta fayda vardır. Molyneux'a göre stratejik çıkarlar, ev içi emeğin ve çocuk bakımının yükünün hafifletilmesi, kurumsallaştırılmış ayrımcılığın önlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gibi genel çıkarlarken; pratik çıkarlar, somut koşulların düzeltilmesine yöneliktirler ve acil ihtiyaçları ve çıkarları içerirler (1985, 233-234). Kentsel yaşama katılım bağlamında, kadınların kısa erimli ve gündelik olan pratik çıkarlarının gözetilmesi, uzun erimli stratejik çıkarlarını da olumlu olarak etkileme gizilgücü bakımından önemlidir. Buradan hareketle, kadınların kentte yaşadıkları sorunları önlemeye yönelik politikaları içeren, onların kentsel talep ve ihtiyaçlarını karşılayacak, her şeyden önce *ev*den çıkabilmelerini sağlayacak bir kentsel hizmet sunumu yaklaşımının tartışılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır.

Buraya kadar özetlenen bu tartışmanın, kadınların kenti nasıl deneyimledikleri, gerçekte gündelik olarak karşılaştıkları sorunlar ve kentsel talepleri bilinmeksizin bir anlamı yoktur. Kentsel yaşamda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik öneriler hayata geçse bile kadınların taleplerine ve sorunlarına kör olunduğu müddetçe, bu türden düzenlemelerin kadınların kentsel yaşamında *gerçek* bir etkisinin olmaması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla kadınların kentsel deneyimlerini nasıl ifade ettikleri önem taşımaktadır. Bu türden veriler barındıran çalışmaların da kadınların kente bakış açılarının sergilendiği bir platform olduğu düşünülmekte ve kentsel hizmet sunumunda kadın gereksinimlerini önceleyen bir yaklaşımın benimsenmesi durumunda etkili olması umulmaktadır.

Amaç ve Yöntem

Kadınların kent deneyiminin kısıtlı oluşuna ataerkillik, tarihsel olarak kökleşmiş kültürel yapılar, kapitalizm vb. pek çok olgu ve yapının neden olduğu ifade edilmektedir. Bu durum kentsel bağlamda kadınların kent hakkının hem ev ölçeğinde hem de kent ölçeğinde ataerkil güç ilişkileri tarafından yadsınması olarak ifade edilmektedir (Fenster 2005, 229). Bu çalışma, kadınların gündelik kentsel deneyimine yöneldiği için, daha derindeki bu nedenleri *doğrudan* ele almamaktadır. "Kadınların gündelik yaşamında ne oluyor da kentsel hareketlilikleri bu kadar kısıtlı kalıyor?" sorusuna bir yanıt arayışı gibi düşünülebilecek olan bu çalışma Nevşehir'de yaşayan kadınların gündelik etkinliklerini ve kentsel hareketliliklerini etkileyen konuları ve özlemlerini, kendi ifade ettikleri biçimiyle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Nitel yöntemin kullanıldığı bu araştırmada amaçlı örnekleme yönteminin maksimum çeşitlilik türünden yararlanılmıştır. 2012 yılında Nevşehir'de yaşayan on beş kadınla yarı yapılandırılmış ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tanıdık ve kolay ulaşılır olan ilk görüşmeciden sonra diğer görüşmecilere rastlantısal biçimde ulaşılmıştır. Kadınların kentte yaşadıkları ortak sorunların belirlenmesi amacıyla görüşmecilerin yaşadıkları semt, medeni durum, yaş, meslek bakımlarından farklı durumlarda olmalarına özen gösterilmiştir. Görüşmelerin başlangıcında görüşmecilere isimlerinin kullanılmayacağı açıklanmış ve çalışmada her görüşmeciye bir takma isim verilmiştir. Görüşmelerin süresi yirmi dakika ile bir saat arasında değişmiş;

bazen ikinci bir görüşme yapılmıştır. Görüşmeler sohbet biçiminde ve çoğunlukla görüşmecilerin evlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde standart demografik soruların yanı sıra görüşmecilerin evlerindeki ve kentteki deneyimlerini, kentsel hareketlilik biçimlerini, kentte yaşadıkları sorunları ve kenti algılayış biçimlerini anlamaya yönelik soruların yer aldığı bir formdan faydalanılmıştır. Soru formuna her görüşmecide bire bir bağlı kalınmamış kimi zaman soruların tamamı sorulmamış kimi zamansa formda yer almayan sorular sorulmuştur. Soru formu görüşmecilerin yüklendikleri işlerin ve kentsel hizmetlerdeki yetersizliklerin (aydınlatma, parklar, yaya yolları gibi hizmetlerin kadınların kentsel deneyimini teşvik etmemesi/engelleyici olması), kadınların kentteki deneyimlerine etkisinin tespit edilmesini sağlamak üzere kurgulanmıştır.

Makaleye esas teşkil eden tez çalışmasında Nevşehir ilinin seçilmesi tesadüf değildir. Nevşehir ili, çalışmalarına 2005 yılında başlanmış olan Birleşmiş Milletler Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı (BMOP) kapsamındaki Kadın Dostu Kentler Projesi dâhilinde kadın dostu kent olmayı taahhüt etmiş kentlerden birisidir. BM adına Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun uygulayıcısı olduğu BMOP'un ilk aşaması 2010 yılının Ocak ayına kadar sürmüştür. Kadın dostu Kentler-2 Projesi ise Nisan 2011'de başlamıştır.[2] Dolayısıyla 2012 yılının Nisan ayı içerisinde görüşmeler gerçekleştirildiğinde Nevşehir pek çok yerel paydaşı kapsayacak biçimde 2006 yılından bu yana *kadın dostu kent* olma taahhüdü altındaydı.[3]

Makalenin ilk bölümünde görüşmecilerin evde üstlendikleri işlerle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde kadınların kentsel deneyimleri ve talepleri birebir alıntılar aracılığıyla aktarılmıştır. Görüşmecilerin bilgileri aşağıdaki tabloda verilmiştir:[4]

Görüşmecinin Adı	**Yaşı**	**Eğitim durumu**	**Medeni durumu**	**Çalışma durumu/ mesleği**	**Nevşehir'de ikamet süresi**
Aybike	27	Üniversite	Evli, (bir çocuğu var).	Ev kadını	2 yıl
Fatma	33	Üniversite	Evli, (bir çocuğu var).	Ev kadını	9 yıl-Nevşehir doğumlu.
Ayşe	29	Lise	Bekâr	Ev kadını	8 yıl
Zülal	26	Lise	Bekâr	Ev kadını (8 sene iş hayatı olmuş).	Nevşehir doğumlu.
Hatice	47	İlkokul	Bekâr (iki çocuğu var).	Ev kadını	Nevşehir doğumlu
Suzan	41	Lise	Evli (üç çocuğu var).	Polis	Bilgi yok.
Elif	73	Okuma yazma bilmiyor	(Ölen üç tanesi hariç) 7 çocuğu var.	Ev kadını	Nevşehir doğumlu.
İnci	52	Okuma-yazmayı kendi çabasıyla öğrenmiş.	Evli (üç çocuğu var.	Ev kadını	Nevşehir doğumlu.
Büşra	21	Lise	Bekâr	Üniversite öğrencisi	3 yıl
Didem	21	Lise	Bekâr	Üniversite öğrencisi	3 yıl
Burcu	21	Lise	Bekâr	Üniversite öğrencisi	2 yıl
Nuray	36	Üniversite	Evli (iki çocuğu var).	Pratisyen hekim	Nevşehir doğumlu.

Ümmü	38	Üniversite	Evli (iki çocuğu var).	Öğretmen	Bilgi yok.
Ülker	36	Lisansüstü	Bekâr	Öğretim elemanı	Bilgi yok.
Ayfer	38	Lisansüstü	Bekâr	Öğretim elemanı	2 yıl

Kadınların Evde Yüklendikleri İşler

> *"İşte elişi yaptık, çorap ördük, patik ördük, dikiş diktik, fırında çörek çektik. (…) Orak işledim yolma yoldum. Patates ektim, patates yoldum. Çok çalıştım. Bel belledim. Çapa çapaladım. Ondan sonra daha ne diyim fırında ekmek yaptım, evde tandır yaptım. Kaymak döktüm, turistlere sattım, o çocukları da büyüttüm, bu yaşa geldim. Yeraltı şehrini temizlemeye gittim. Akşamdan dört saat beş saat gece çalıştım tarladan geldikten sonra (…) uğraştık durduk yavrum…" (Elif)*

Toplumsal cinsiyetin kadınların kentsel yaşamı bakımından sorunlara neden olabileceği genel olarak kabul edilmektedir (Alkan 2005, 57). Cinsiyete dayalı iş bölümünün toplumsal yaşamda mekânsal ayrışma bakımından etkileri vardır. Kadınlık ev işleri, özel alan ve yeniden üretim ile; erkeklikse evin dışındaki işler, kamusal alan ve üretim ile ilişkilendirilmektedir (Alkan 2005, 40-42). Toplumsal yaşamda kadınların aleyhine bir hiyerarşi biçiminde işleyen bu ikilik kadınların gündelik hayatında etkili olmaktadır. Ev işlerinin ve hanedeki çocukların, yaşlı ve engelli bireylerin bakımının sorumluluğu kadının kentsel yaşamdaki varlığının önündeki engeller olarak belirmektedir. Engellerin nasıl oluştuğu ise kadınların bu işleri ve rolleri betimleme biçimleri aracılığıyla anlaşılabilmektedir. Görüşmelerde evleriyle ilişkilerinin nasıl olduğu sorulduğunda kimi görüşmecilerin evlerini kendileriyle ve "yuva", "sıcaklık" gibi kavramlarla ilişkilendirdiği, kimi görüşmecilerinse evlerini "iş", "temizlik", "titizlik", "düzen" kavramlarıyla ilişkilendirdiği görülmüştür. Görüşmecilerin tamamı ev işlerinden, çocuk bakımından (ve üç görüşmeci de hanedeki yaşlı bireylerin -kayınvalidelerinin- bakımından) birincil olarak kendilerinin sorumlu olduklarını; kendileri dışındaki kişilerin ise kendilerine *yardım* ettiklerini, *destek* olduklarını ifade etmişlerdir. Bazı görüşmecilerin, kentten eve dönüş zamanlarını ev işlerine göre ayarladıkları görülmüştür.

> "Ev işlerinde pek bir yardımcım yok. Çalışmadığım için eşimden de pek talep etmiyorum. Talep etsem yapacağını biliyorum ama o çok fazla çalıştığı için ondan talep etmek istemiyorum. Kendim. Şu anda çocuğun varlığıyla biraz zorlandığım için zaten otomatikman kendisi yardım ediyor. Onun dışında genellikle işleri kendim görüyorum." (Aybike)

> "Ev işi kadının görevi diye bir şey yok aslında. Kimin elinden geliyorsa, kim uygunsa, o saatte yapıyorsa, o yapmalı bence. İki taraf da… Benim işim varsa eşim yapmalı. Onun işi varsa ben yapmalıyım. Elinden geliyorsa tabii yapabilir. Ben elimden geldiğim kadar yaparım ama vakit bulamıyorsam da yapamam. Temizlikçi tutarım. O şekilde. Yemek olsun şu bu olsun, elimden geldiğince yaparım. Yapamıyorsam da yardım alırım." (Burcu)

A. G. Ayata ve S. Ayata, ev kadınlığı ve eş-anne rollerinin, toplumsal konumları fark etmeksizin bütün kentli kadınlar için aynı olduğunu ifade ederler: "… bütün kentli kadınlar sosyal konumları ne olursa olsun, ev işlerinin yapılması ve örgütlenmesinden, çocukların bakımından ve özetle özel yaşamın yeniden üretiminden sorumludurlar" (1996, 65). Görüşmecilerin sözleri bu tespitlerle örtüşür. Ev işlerinin sorumluluğunun temelde kime ait olduğu (bazı durumlarda da *kime ait olması gerektiğine yönelik inanç)* görüşmecilerin seçtikleri sözlerde de görünür olmaktadır. Yukarıda sözleri alıntılanan üniversite öğrencisi Burcu'nun geleceğe ilişkin tasavvurunda *yardım alırım, temizlikçi tutarım* gibi ifadelerinin bulunması manidardır. Ev işlerinin örgütlenmesi, temizlik için yardımcı birisinin bulunması gibi işlerin, kadınların *vazifeleri* olarak algılandığını; eşlerin ise *yardım etmek*, *destek olmak* seçeneklerine sahip olduklarını ve erkeklerin ev içi rollerinin tali ve ihtiyari olduğunu söylemek mümkündür. Kadınların ev içinde yüklendikleri roller, âdeta doğuştan gelen/doğal bir durum gibi algılanmaktadır (Giard 2009, 189). Fenster, evin fertlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasından ve ev işlerinden sorumlu olanların -bizzat kendileri yahut başka kadınların yardımlarıyla- dünyadaki kadınlar olduğunu ifade etmiştir (2005, 223). Çalışan görüşmeciler ev işlerini yardımcılara devrettiklerini ifade etmişlerdir:

"Ev işlerini açıkçası haftalık bir bayan geliyor, o yapıyor. Diğer zamanlardaki sorumluluk da bana ait. Eşim biraz toplamakta yardım ediyor samimi olmak gerekirse. Onun dışında hepsi bana ait yani " (Nuray)

Görüşmecilerden Nuray'ın cevabının analizini Kandiyoti'nin aşağıdaki görüşlerinde bulmak mümkündür:

"Meslek kadınlarında bile, iş ve ev sorumluluklarını bir araya getirmekten doğan gerilimin, yeni rol taleplerinden korunmaya devam eden erkeklere yansımasına nadiren izin veriliyor. Bu koruma işlevi, değişimin etkilerini çiftten uzak tutarak birer "tampon" görevi gören başka kadınların yardımı ya da sömürüsü ile sağlanıyor; bu kadınlar hizmetçi ya da dadılardan, yoksul akraba ve annelere kadar uzanıyor. Tartışılan tüm durumlarda, çocuk yetiştirme pratikleri, ideoloji ve yapısal desteklerle beslenen erkek rolü, değişimden en az etkilenen rol gibi görünüyor" (Kandiyoti 2011, 52).

Kandiyoti'nin ev içi sorumluluklarla ilgili işaret ettiği bu husus bakım yükümlülüğünde de belirgin olarak izlenebilmektedir. Gerçekten de kadınlar özellikle çocuk bakımı işini genellikle aileden olan diğer kadınlarla paylaşmaktadırlar. Bakım işi kadınlar arasında paylaşılarak erkeklerin asgari düzeyde rol üstlendiği bir görev olagelmektedir. Hane içinde yürütülmesi gereken işler ile çocuk bakımı ve yaşlı-engelli aile fertlerinin bakımı işlerinin çoğunlukla kadınların yükümlülüğünde oluşu, -evde kendisine bağımlı/bakımı zorunlu olan bireyler bulunduğu sürece- bu durumdaki kadınların "ev merkezli" bir hayat sürdürmek zorunda olmasını beraberinde getirir. Kadınların siyasal, ekonomik, yönetsel alanlarda yer alması için öncelikle *bakım işi*nin çözüme kavuşturulması gerekir. Phillips bu durumu şöyle açıklar:

"Toplumsal düzenlemelerin iyi olduğu yerlerde bile, kadınlar erkeklerden daha fazla sorumluluk taşımaya devam ediyor; toplumsal düzenlemelerin yetersiz olduğu yerlerde (ki bu yerler daha çoktur) kadınların günleri iş, çocuklar ve ev tarafından tüketiliyor. Bu "iş"in kısmen zevk olmasının konuyla ilgisi yoktur, çünkü insanlar yapmaktan hoşlansalar da hoşlanmasalar da yapılması gerekmektedir" (Phillips 2012, 61-62).

Bakım çağında çocuğu olan görüşmecilerin çocuk bakımını öncelikle kendileriyle ilişkilendirdikleri görülmüştür. Bakım yükümlülüğü görüşmecilerin kendileri dışında büyük ölçüde yakın kadın akrabalarla ilgilidir. Aybike, çocuk bakımına eşinin ve eşinin annesi ve kız kardeşinin *yardım ettiğini* belirtmiştir. Üç görüşmeci de (Fatma, İnci ve Ümmü) kayınvalidelerinin bakımıyla ilgilendiklerini söylemişlerdir. Ev işlerinde olduğu gibi çocukların ve yaşlı bireylerin bakımında da bu işlerin yürütülmesinden, yürütülmesinin örgütlenmesine kadar birinci derecede kadınların sorumlu olduğu görülmektedir. Çalışan görüşmecilerden ikisi kentteki çocuk bakım ve yaşlı bakım merkezi sayısının yetersiz olduğunu şu sözlerle ifade etmişlerdir:

"Kreş kesinlikle yok, yetersiz. Kreş mutlaka olması lazım ekstra. Özel kreşler de olması lazım. Bir tane kreşimiz var. Orayı da mesela çok tutmuyoruz açıkçası. Diğerleri devlet kreşi, o zaman da sıkıntı oluyor. Çünkü onlar tatil oluyor biz olmuyoruz. Özel sektör için de, bizim için de, öğretmen olsak iyi de, öğretmen olmayınca bu gerçekten bir problem. Bunun için kaliteli, temiz, güvenli özel kreşlerin sayısının mutlaka artırılması lazım. Bu gerçekten yetersiz. Yetersiz olduğu için bakıcılarla bu iş yürütülmeye çalışılıyor. O da ne kadar sağlıklı? Ama yeterli özel kreşler olmuş olsa çok daha fazla talep olur. Olmadığı için insanlar mecburen bire bir bakıcılarla işini yürütmeye çalışıyor." (Nuray)

"Nevşehir'de üç tane devlet bazında anaokulu var. Ben de birinde çalıştım. Diğer ikisi semt semt baktığın zaman aslında yetmiyor. Çünkü nasıl, benim o çalıştığım anaokulunda sabah 8'de insanlar kaydetmek için sıraya giriyorlar ve 9'da kayıt olayı bitmiş oluyor. O kadar yoğun bir talep oluyor. Onun için yeterli değil diyorum. O yazdırabilen kesim şanslı kesim oluyor. Yazdıramayanlar da ya anasınıflarını tercih ediyor ya ailevi bakan birilerini tercih ediyor. Yaşlı bakımevlerinden birine gittim. 30 tane falan birey vardı. Çok sağlıklı gelmedi bana yaa. Bir apartman bozması yer yapmışlar. Merdivenleri çok dik. Zaten orada kalacak insanlar hasta ve yaşlı insanlar. Şöyle merdivenler var. O merdivenler nasıl çıksınlar, nasıl insinler. Sıkıntı gibi geldi bana. Hani diğerlerini görmedim. …Onların istekleri göz önüne alınmalı böyle yerler yapılırken. Sen öyle bir yere öyle bir merdiveni ne mantıkla koydun ve nasıl kabul edildi o anlamadım." (Ümmü)

Kadınların ev işlerini ve bakım gibi ev merkezli pek çok işi kendilerinin yürüttükleri, örgütledikleri ve bu işlerden birinci düzeyde kendilerini sorumlu hissettikleri görülmektedir. Bu durum da kadınların kentsel hareketlilik biçimlerini etkileyebilmektedir.

Kadınların Kentsel Hareketlilikleri ve Kenti Algılayışları

"Nevşehir'le ilişkim uzak ya. 9 senedir hâlâ Nevşehir bana uzak." (Fatma, 33)

Kenti yürüyerek deneyimlemek kent aylaklığı olanağını yaratır; kenti izlemeyi, dinlemeyi, okumayı mümkün kılar (Certeau 2008, 185-186). Fakat bu çoğunlukla eril bir imkândır. Özel araç sahipliği az olan ve kenti daha çok yürüyerek veya toplu taşıma ile deneyimleyen kadınlar ise evden çıkış ve eve giriş saatlerini etkileyen hane içi roller, aydınlatma eksikliğinden veya başka nedenlerden kaynaklanan güvenlik endişesi gibi gerekçelerle veya belki de tanımadıkları bir mekânı deneyimlemekten duydukları korku[5] nedeniyle kent aylaklığı olanağından uzaktırlar. Kadınların kent deneyimi erkeklerinkinden farklılaşmıştır; kendi dinamikleri, sorunları, öncelikleri vardır. Kadınların kent deneyimi kentle temas biçimlerinde okunabilmektedir. Bu bağlamda evden çıkma ve eve dönme saatleri ile dışarı çıkma sıklığı kadınların kentsel deneyimlerine ilişkin hayli ipucu barındırır.

> "Şu anda zaten çocuk çok erken olduğu için ve mevsim kış olduğu için dışarı çıkamıyoruz ama öncesinde her gün muhakkak en azından bir marketlere bir parka havaların uygun olduğu zaman çıkardım, ayrıca alışveriş merkezlerine giderdim. …şehir merkezine, işte, alışveriş yapmak üzere giderdim. Genelde ama her gün muhakkak sokakta bir yürüyüş, bir market yapardım yani. Açıkçası şehri çok iyi tanımıyorum şu anda ama illaki içgüdüsel olarak rahat edebileceğim veya edemeyeceğim yerleri otomatikman tespit edebiliyorum. Bu semtte rahat dolaşılabilir ama şehir merkezinde gündüz vakti illaki rahat edilebilir ama belli bir saatten sonra rahat edemiyorsun. Dolayısıyla benim kendimi güvende hissedebileceğim korkmadan yürüyebileceğim, yani bir bayan olarak, bir ortam olması tercihimdi. Ama dediğim gibi oturduğum semtte öğrencilerin de çokluğu hasebiyle bir bayan olarak rahatlıkla on bire on ikiye kadar dolaşabilirsin. …Dışarı çıktığımda dönüş saatimi güvenlikten şundan bundan önce düşündüğüm evimin sorumlulukları. Yani neticede eşimin eve gelme saati yemek yapma saatim gibi planlarım olduğu için tabii şimdi çocukla bu daha da yoğunlaştı. O yüzden ona göre dönüşlerimi ayarlıyorum. Ama tabii ki böyle bir zorunluluğum olmasa hava kararması diye tabir ettiğimiz zaman dilimine girince otomatikman dönerim. Güvenlik endişesi." (Aybike)

> "Evden özel olarak çok fazla sıklıkla çıkmıyorum. Sadece işlerim olduğu için, devam ettiğim bir kurs var onun için... Onun dışında çok fazla kendim için çıkmıyorum. Genelde dışarıdaki işlerimi çocukların okulda olduğu saatlere göre ayarlıyorum ki onlar okuldayken o işimi halledip ondan sonra onların çıkış saatinden önce eve dönmek için… O şekilde ayarlıyorum yani saatlerimi… Çocukları okula ben götürüp ben getiriyorum." (Fatma)

> "Dışarı çıkma saatimi kendim belirliyorum. Çıkmak istiyorsam çıkıyorum. Onu da kendim belirliyorum. Öyle takıntılarım yok. Canım istediğinde dönerim. Biraz fazla özgür… çok geç saatlerde dışarıda herhangi bir şeyle karşılaşmadığım için de belki bu şekilde düşünüyor olabilirim." (Büşra)

Görüşmecilerin bu soruya verdikleri cevaplarda; evden çıkma ve eve dönmelerini *ev işleri/evsel sorumluluklar*, *çocuk bakımı/çocukların sorumluluğu*, *eğitim için/işe gitmek* amacı ile ilişkilendirmesine ve eve dönüş saatlerini *hava kararınca*, *saat 10'dan veya 12'den sonra* şeklinde belirtmelerine bakıldığında, kadınların kentteki deneyimlerini birinci düzeyde belirleyen unsurların ev içi sorumluluklar ile güvenlik endişesi olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

> "Şu an çıkmak istersem çıkarım yani. Beni kısıtlayan bir şey yok. Belli bir saatten sonra, mesela hava karardıktan sonra çıkmak benim açımdan hoş olmayabilir. Yani yaşadığım ortam açısından, güvensizlik, çevrenin tepkileri, onları düşünerek hava karardıktan sonra dışarı çıkmayı tercih etmeyebilirim." (Ayşe)

> "Eve dönme saatimi evimdeki durum belirliyor. Mesela akşam yemeğim hazırsa biraz daha geç geliyom. Yemeğim hazır değilse biraz daha erken geliyom. Tamamen evimdeki düzeni sağlamak, evimdeki düzeni kaçırmamak için. Yani düzenli bir aile yaşantımız var. Hepimiz düzenliyiz, çocuklarım da eşim de... Onun için o düzeni kaçırmamaya çalışıyom. Ben sağlıyom yani kendi elimde olduğu için." (İnci)

> "Hafta içi çok fazla çıkamıyorum zaten eve geliyorum çocukların yemeğiydi, ev toparlamaydı. Hafta sonları genelde çıkıyorum, o da çocukları eğlendirmek ya da gezdirmek amaçlı. …Eve dönüş saatim ya havanın kararmasına bağlı ya da eşimin eve gelme saatine bağlı. Çocuklar genelde benim yanımda olduğu için, eşimin eve gelme saatine bağlı. Evimizde kayınvalide falan olmadığı sürece beni bağlayan bir şey yok şu anda." (Ümmü)

Evden dışarı çıkma sıklığında da yine kadınların doğrudan kendileriyle ilgili etkenlerin değil, dışarıdan (kendi dışlarından) gelen etkenlerin belirleyici olduğu görülmektedir. Ayşe, İnci ve Ümmü'nün ifadelerinde evden çıkma-eve dönme etkinliklerinin, kadınların doğrudan ve yalnızca kendileriyle ilgili konular tarafından değil, çoğunlukla yüklendikleri cinsiyet rolleri tarafından belirlendiği görülebilmektedir. Kadınların yaşamları âdeta başkalarına tahsis edilmiş gibi görünmektedir. Ev ile ilişkilerinde görülen sahiplenme, aitlik mefhumlarının ve kendine özgülemenin tam tersi bir görünüm kent ile ilişkilerinde görülmektedir. Kent ile kendileri olarak ve kendileri için belirleyebildikleri bir ilişkileri yok gibidir.

Gezmeye-Alışverişe Gidilen ve Gidilmeyen Kentsel Mekânlar

Pek çok farklı işlevi bünyesinde toplayarak tüketimi teşvik eden alışveriş merkezleri günden güne kentsel mekânın yerini almaktadır. Kentliler boş zamanlarını alışveriş merkezlerinde değerlendirmeyi tercih etmektedirler (Özdemir 2007, 40; Tanrıöver ve Yücesan 2011, 258). Bu durum görüşülen kadınlarda da açıkça izlenebilmektedir:

> "Eğer çocuğunuzu kucağınızda taşırsanız bir problem yaşamazsınız ama bebek arabasıyla gezdirmek isteyince kaldırım yapısı pek buna müsait görünmüyor. Kaldırım inişleri çok uygun değil. Bu hususta zorlanacağımı düşünüyorum. Hani şu an için tabi çıkıp görmek lazım illa da... Bir de bazı yerlerde kaldırım yok. Yolda yürümek durumunda kalıyorsun. O da çocukla çok güvensiz. Haliyle bu beni tedirgin ediyor açıkçası. Onun dışında çocukla rahatlıkla gidebileceğimiz, arabayla gitmek şartıyla, alışveriş merkezinde gezilebilir. Onun dışında da çocuk bakımını yapabileceğimiz mekânları bulunmakta." (Aybike)

> "Gezmeye, alışverişe ayda bir sefer falan anca giderim yani. Zaten Nevşehir'de alışveriş merkezi var; gittiğimiz, tercih ettiğimiz yer genelde o. Şehir merkezinde birkaç alışveriş merkezi var, onlar. Onun dışında bir iki tane Kale Mahallesi denilen yerde vardı, şu anda yıkılma aşamasında. Oraları pek tercih etmiyorduk. Orada daha çok bağımlı insanların bile olduğu, güvenlik endişesiyle evet, güvenli olmadığı için tercih etmiyorduk yani. Bu alışveriş merkezlerine çocuklarımla da bakımını üstlendiğim, kayınvalidemle de, kişiyle de rahatlıkla gidebiliyorum. Temel olarak hem çocuklarla birlikte gittiğimiz için çok rahat hareket edebiliyoruz. E, güvenli sonuçta. Yani çocuklarınızın peşinde koşmak, ya da elini tutmak zorunda kalmıyorsunuz. Onlar bir başına siz bir başınıza hareket edebiliyorsunuz. O açıdan çok tercih edilebiliyor, yani ben o yüzden tercih ediyorum." (Fatma)

Alışveriş merkezinin tercih edilmesi, çocuk bakımını kolaylaştırması, çocuklarla rahat hareket edebilmek, güvenlik duygusu vermesi, bazı kentsel hizmetlerdeki yetersizlik nedenlerinden ileri gelmektedir. Çocuğu ile güvenli, rahat, pek çok işlevi bir arada bulabileceği bir mekân arayışının sonucunda kadınların alışveriş merkezine yönelmesi, yalnızca alışveriş merkezinin ne sunduğu ile değil, kentin ne sunmadığı ile de okunmalıdır. Kentsel hizmetlerdeki yetersizlik, kentteki sosyalleşme ve kenti deneyimleme alternatiflerinin kadınlara uygun olmaması ve kentsel mekânların *elverişsizliğinin* -örnek olarak bebek arabasıyla veya topuklu ayakkabıyla yaya olarak kenti deneyimlemenin güçlüğünün- karşısında alışveriş merkezi, kentin sunmadığı olanaklara sahip olduğu için benimsenebilmektedir. Aybike'nin yukarıda alıntılanan sözleri de bunu doğrular niteliktedir. Alışveriş merkezi birden çok kentsel mekânın işlevini kendinde toplayan ve kentsel mekânların aleyhine tekelleşmiş bir mekân olarak kenti bir bakıma işgal etmekte, kentsel deneyimi imkânsızlaştırmaktadır. Ancak burada tek aktör alışveriş merkezi değildir. Kentsel mekânları ve hizmetleri cinsiyet rollerine duyarlı ve uyumlu kılmayan, dahası bu konuyu görmezden gelen yerel yönetimler kadınların kentsel etkinliklerini mecburi olarak alışveriş merkezi ile sınırlandırmasına neden olan daha aslî aktörlerdir. Yani kadınlar kentte alışveriş merkezi hariç herhangi bir yerde emzirme odası, çocuklarıyla güvenli ve rahat bir biçimde gezebilecekleri çok işlevli yerler bulmuş ve bu yerlere alışveriş merkezini tercih etmiş değillerdir. Böyle yerler ya bulunmamaktadır ya da varsa görüşülen kadınların bundan haberleri yoktur.[6]

Kentte gidilmeyen yerler konusunun bir yönü daha bulunmaktadır. Yukarıda Fatma'nın gitmediği mekânlar arasında yer alan Kale Mahallesi'ne dair benzer bir görüşü bazı başka görüşmeciler de ifade etmiştir. Görüşmecilere bu alana dair korkularının nedeninin burada maruz kaldıkları bir olumsuzluk olup olmadığı sorulmuş ve görüşmecilerin aslında burada hiç bulunmadıkları görülmüştür. Deneyime değil söylentiye dayalı olarak oluşan bu korkunun toplumsal normların dışında kabul edilen "tehlikeli öteki"ye (Pain 2000, 373) yöneltilen bir dışlama mekanizmasının yansıması olması imkân dâhilindedir.

Kentin belli bölgelerinden kaçınmanın temel nedeninin korku olduğu belirtilmektedir. Kadınların kentte yaşadıkları korku erkeklerinkinden farklı olarak fiziksel şiddete uğramanın yanı sıra cinsel tacize maruz kalma korkusunu da barındırmaktadır (Koskela, 1999: 111). Ayrıca kadınların belirli saatlerde belirli yerlerde bulunmalarının toplumsal olarak yadsınması da kadınların kentsel hareketliliklerini kısıtlamalarına neden olabilmektedir. Burcu'nun kent merkezine dair görüşlerine bakılabilir:

> "Karanlık olduğu için akşam sekiz-dokuzdan sonra merkezde bulunmak istemiyorum. Çünkü hani buranın dükkânları da çok çabuk kapanıyor. Kışın akşam ezanından sonra, yazın da dokuzdan sonra hiç açık bir yer bulamazsınız. O yüzden merkezde olmak çok sıkıntılı. Ben hocamızın evine gitmiştim. Dönüşte yine yurda gidecektim. Saat dokuzdu. Erkekler dışarıda, zaten her yer kapanmış, kızlar zaten, buranın yerli kızları hiç yürümüyor dışarıda. Biz yürüyoruz hani bu kızlar nasıl bu saatte dışarı çıkmışlar diye kötü gözle bakıyorlar. …Yolda bir kız görseler, yiyecek gibi bakıyorlar. Alışık olmadıkları için o saatlerde buranın kızları çıkmadığı için bize kötü gözle bakıyorlar. Ama hani biz de gezelim, geç saat olsa da bir şey olmaz düşüncesiyle… Çünkü bizim geldiğimiz memleketlerimiz o şekilde. Çok geç saate kadar kalabiliyoruz dışarıda." (Burcu)

Kadınların toplumsal olarak kendilerinden beklenen kadınlık biçimine uymadıkları takdirde "kötü gözle bakılacakları" korkusuna göre davranma zorunluluğu hissedebildiği görülmektedir. Öne çıkan bir diğer mesele de kadınların kentte güvende olup olmadıkları, kentsel hizmetlerin güvenliği tesis etmek için yeterli olup olmadığı ve kadınların belirli kentsel mekânları güvenli olarak algılayıp algılamadıklarıdır.[7] Kadınların kentte bazı yerlere gitmemelerinin nedeni bu yerlerde güvenli hissetmemeleri veya bu yerleri güvensiz olarak algılamalarıdır. Fiziksel çevrenin nitelikleri mekânın "güvenli" olarak algılanmasında etkili olmaktadır. Karanlık, bakımsız, tenha mekânların ve tasarım kalitesi düşük kentsel mekânların güvensiz olarak algılandığı kaydedilmektedir (Pain 2000, 369). Güvenliğin tesis edilmesinde sokak lambalarının varlığı, yalnızca kentlilerin hareketlerini kolaylaştırması bakımından değil, güvenlik duygusu vermesi bakımından da önemlidir. Aydınlık sokaklar, burada bulunanlarda başkaları tarafından görüldüklerini bildikleri veya düşündükleri için de güven duygusuna yol açmaktadır (Jacobs 2011, 61-78). Görüşülen kadınların yaklaşık yarısı, sokakların aydınlatmasının yeterli olmadığını şu sözlerle ifade etmişlerdir:

> "Bizim ev uzak olduğu için aydınlatma buralarda da olsa iyi olur ama yok. Korkutucu oluyor. Bizim mahallede yok mesela." (Hatice)

> "…Ama Forum'dan merkeze dönüş yolu biraz tehlikeli. Yol karanlık ve o aralar zaten Tekel bayilerinin, araba tamircilerinin olduğu bir yer. Yürümekte sıkıntı çekiyoruz. O yüzden otobüs kullanıyoruz." (Burcu)

> "Sokak lambaları yeterli değil. Belli yerler özellikle karanlık. Yani genel anlamda yetersiz. Kaçındığım yer hiç olmadı. Arabayla evet, tabii ki yaya olduğunda insan daha sıkıntı çekiyor. Ben dolmuşa biniyordum daha önce. İndiğim yerden evime yürüdüğüm mesafe çok uzun bir mesafe olmamasına rağmen karanlık olduğu zaman ürkütücü oluyor gerçekten." (Ülker)

> "Sokak lambaları yeterli değil. Üniversite civarında aydınlık. Hatta son zamanlarda şikâyetler olduğu için, kız öğrenciler filan da rahatsızlık duydular, sorun oldu, onun sonrasında birazcık daha aydınlatmaya önem verdiler ama genel hatlarıyla Nevşehir sokakları çok aydınlık değil." (Ayfer)

> "Saat dokuz-dokuz buçuktan sonra bir şehre göre çok çabuk hayat bitiyor gibi sanki. Biraz o yönü var. İnsanlar birdenbire dükkânlar falan kapanıyor, herkes bir tarafa çekiliyor. O zaman biraz korkutucu oluyor." (Zülal)

Kadınların kentte sosyalleşebilecekleri, çocuklarıyla vakit geçirebilecekleri ve kent ile doğrudan temas kurabilecekleri önemli bir kentsel mekân *park*tır. Parkların tercih edilme ve edilmeme nedenlerinde de yine cinsiyet rollerinin varlığı fark edilir. Jacobs mahalle parklarına yakınlık duyulamamasının nedenlerini parkların

çeşitliliğindeki yetersizlik ve bunun sonucunda ortaya çıkan *yavanlık* ile açıklar (2011, 118-123). Görüşmecilerin parklara yönelik görüşleri parkları hem nicelik hem de nitelik bakımından *yetersiz* bulduklarını gösterir mahiyettedir:

> "Parkların yeterli olduğunu düşünmüyorum Çocuk sahibi olan biri olarak ileride çocuğumun bir parkta çok rahat edebileceğini düşünmüyorum açıkçası; yani hem oyun alanı olarak hem de temizlik açısından çok güzel olduklarını düşünmüyorum." (Aybike)

> "Parkları güvenli bir şekilde kullanabiliyoruz ama çok fazla yeterli değil. Yani tamam parklar oturma alanları, yeşillik falan ama çocukların oyun parkı olarak çok fazla alternatifleri yok, o yüzden biraz daha geliştirilebilir yani bu parklar bana göre. Yani o konuda biraz yetersiz." (Fatma)

> "Parklarda, bahçelerde böyle keyifli değilim yani. Mecbur olduğumuz için biraz da zaman geçirebiliriz orada ama çok eksikleri var." (Ayşe)

> "Parka gidip oturmadım. Şehirle alâkalı bir şeylik var. Evimde her şeyimle çocuklarımla oturayım. Parka oturduğunuza zaman cıvıl cıvıl yeşil olması lazım. Beni o anlamda çekmiyor şehir. …Parkları çoğaltırım. Ailelerle birlikte oturulabilecek parklar yaparım. Bu yollarla, kaldırımla bu kadar uğraşmam." (Suzan)

Görüşmeciler parkları temiz ve güzel bulmadıklarını, oyun alanlarını beğenmediklerini, parkların çeşitliliğinin kısıtlı olduğunu ifade etmektedirler. Parkların, muadili olan kentsel mekânlara göre kadınlara mahallî düzeyde en yakın konumdaki kentsel mekânlar olmaları onları özel kılmaktadır. Kadınların bu alanlardan faydalanamamaları, kendilerine en yakın kentsel alana dahi ulaşamamaları anlamına gelmektedir.

Görüşmecilere alternatif kentsel mekânlarla ilgili deneyimlerini öğrenmek amacıyla camilere, hamamlara ve kafelere gidip gitmedikleri sorulduğunda camilere ve hamamlara hiç gitmedikleri görülmüştür.[8] Görüşmecilerin kafeye gitmelerinde de benzer bir görünüm vardır.

> "Tek başıma kafeye ve benzeri hiç gitmedim. Ya eşimle olur ya akrabalarımdan birisi olur; kız arkadaşlarımdan, iş arkadaşlarımdan biri olur. Genelde ya bir-iki kişiyle gidiyoruz ya eşle. Hiç de tek başıma öyle gitmedim açıkçası. Çok şehirde değil de Avanos'ta falan gidiyoruz. Şehirde çok rahat değil. Ama şu yukarı tarafta Cennet Bahçesi falan var. Oralara hani kendi çayını falan demleyip gidilebildiğini, rahat olduğunu biliyorum. Ama gitmedim hiç de." (Nuray)

> "Kafeye de çay bahçesine de gidiyorum. Gülbahçe hemen şehrin merkezinde, orada en sık çay bahçesini kullanmışımdır. Kafe olarak da genelde Forumun içerisindekileri kullanıyorum." (Ülker)

Görüşmeciler aydınlatılmamış alanları, "ürkme", "korku", "sıkıntı", "rahatsızlık" gibi sözcüklerle ifade etmiştir. Yeterince aydınlatılmamış, tenha ve güvensiz görünen alanlar ile elverişsiz, pis, çeşitli ihtiyaçlara hitap etmeyen, tekdüze alanların kadınların kentsel mekânı -özellikle yaya olarak- deneyimlemesinin önünde bir engel teşkil ettiği açıkça görülmektedir. Parklar ve kafeler de görüşmeciler tarafından yeterli bulunmamaktadır.

Kadınların Kentte Değiştirmek İstedikleri Konular

Buraya kadar kadınların kentteki deneyimlerine ilişkin görüşleri aktarıldı. Ancak kadınların kentsel yaşamda var olması denildiğinde kentsel yaşamın salt fiziksel boyutu anlaşılmamalıdır. Ekonomik, toplumsal ve siyasal katılım kentsel yaşamın üç görünümüdür. Bu kentsel kamusal etkinliklerden biri olan *siyaset*le ilgili olarak görüşmecilerin çoğunluğu siyasete katılmaya, siyasete yükledikleri olumsuz anlamlar nedeniyle sıcak bakmamaktadır. Siyasetle uğraşabileceğini düşünen görüşmecilerin ise *bilgili* veya *eğitimli olmamak* gibi gerekçelerle siyasetten uzak durdukları görülmüştür. Bu kadınlardan biri olan İnci'nin sözleri dikkat çekicidir:

> "Siyasete ilgim vardı. Eğer okusaydım, lise mezunu falan olsaydım… Ya da şimdiki aklım yirmi sene yirmi beş sene önce olsaydı bütün diplomaları alırdım. O zaman hiç düşünemedim. Fabrikada vardı ilkokul öğretmeni arkadaşım, gel diploma verelim dedi. Okumuşluğum yazmışlığım var ne gerek var dedim. Ama şimdiki aklım olsaydı onu da alırdım. Dışarıdan ortaokul liseyi de en az bitirirdim ve çok iyi olurdu." (İnci)

Elbette kadınların siyasal katılım göstermeleri çıkarlarının temsil edilmesi için yeterli olmayabilecektir. Ancak kadınların kentle ilgili kararlara katılımının sağlanması gibi düzeylerden başlanarak katılımın teşvik

edilmesi önem arz etmektedir. Görüşmecilere yerel yönetimde etkin olsalardı, ilk önce kentte hangi soruna eğilecekleri ve kentin en önemli probleminin ne olduğu sorulduğunda görüşmecilerin hemen hepsinin birçok fikrinin olduğu görülmüştür:

> "Nevşehir'de ilk kaldırımları, çöp alım olayını bunlar ilk önce değiştireceğim şeylerdir. Parklardaki çöp kutuları, tenekeleri her neyse onları. Çevrenin bence güzel olması gerekiyor ki insan o şehre geldiğinde ilk o çevreyi görüyor. Şehrin bence en önemli şeyi yüzü. O yüz de çevresi. O çevrenin güzel olması gerekiyor. Ben semti ilk önce o şekilde değiştirmeye çalışırdım. Ondan sonra da zaten yavaş yavaş kendiliğinden diğer ihtiyaçlar belirecektir." (Fatma)

> "İlk toplu taşıma araçlarını değiştiririm kesinlikle. Toplu taşıma araçları rahat aslında ama kesinlikle o fikri ve düşünceyi değiştirmek için çaba sarf ederdim herhalde. En çok rahatsız olduğum şey Nevşehir'de bu konu. Birçok şehirde böyledir yasak bu mesela. Bizim Muğla'da böyle mesela. Oturacak yer kalmadığı zaman şoför hayır kesinlikle binemezsin diyor. Zaten hani bir iki kere ceza yemiş olsalardı bunu bir üçüncü kez yapmaya kalkışamazlardı." (Didem)

> "Alanım olduğu için belki, ya da ben çocukları çok sevdiğim için belki çocuklarla ilgili etkinliklerin yapılabileceği yerleri düşünürdüm öncelikle. Daha çok eğlence alanları, ücretsiz girebilecekleri oyun-etkinlik salonları, anasınıfı bazında ama herkese açık olabilecek yerler. Çok mu elzem bir şeydir? Hayır değil ama alanım olduğu için ilk yapacağım şey budur." (Ümmü)

Görüldüğü üzere, temizlik, kaldırımların düzenlenmesi, kent imajı, parkların çeşitlendirilmesi, çocuklar için oyun alanlarının yaratılması, ulaşım gibi konularda kadınların pek çok talepleri, bir başka ifadeyle *önerilerinin* olduğu görülmektedir. Makale boyunca bahsi geçen tüm sorun alanları ve öneriler, Nevşehir'i fiilen kadınların kentsel deneyimine hazırlayacak olan kritik ve öncelikli adımlar olarak kabul edilebilir.

Değerlendirme ve Öneriler

Bu makalede, kadınların gündelik kentsel deneyimlerinin anlaşılması amacıyla Nevşehir'de yaşayan on beş kadının kentteki deneyimleri ele alınmıştır. Görüşmelerde kadınların kent ile temas biçimlerinin izi sürülmüş ancak sonuçta görüşmeci kadınların kentle temaslarının ve temas etme olanaklarının en düşük düzeyde kaldığı, kendilerini kente ait hissedemedikleri ve kentle bütünleşemedikleri görülmüştür.

Kent deneyimi bakımından, görüşmeciler genel olarak parkları, kaldırımları ve yolları, aydınlatmayı, güvenliği, çevre düzenlemesini yetersiz bulmaktadır. Görüşmecilerin kentte yoğunlukla parklara ve alışveriş merkezlerine gittikleri görülmüştür. Kentteki (2012 yılındaki tek büyük) alışveriş merkezini güvenli, çocuk bakımı için rahat, pek çok hizmeti bir yerde topluyor olması gibi sebeplerle tercih etmektedirler. Şehir merkezi ise kadınlar için çok fazla alternatif içermiyor olması ve akşamları güvensiz bulunması nedeniyle tercih edilmemektedir. Görüşmecilerin cami ve hamama hiç gitmedikleri, kafelere ise, daha genç ve üniversite öğrencisi olan görüşmecilerin gittiği görülmüştür. Kafeler her türlü kadınlık ve yaş durumuna hitap etmemektedir. Bu bağlamda, yerel yönetimler eliyle kadınlara hitap edecek kafe yahut lokallerin sayıca ve nitelik bakımından yeterli olması, kentteki kimi kadınlar için sosyalleştirici bir etki yaratabilecektir.

Kadınların eve dönüş saatlerini belirleyen etmenlerin "evle ilgili sorumluluklar" "havanın kararması" ve "çevrenin tepkileri" olduğu görülmüştür. Havanın kararması meselesine ise aydınlatmanın yetersiz oluşu ve görüşülen kadınların kendilerini güvende hissetmeyişleri eşlik etmektedir. Kentlerde yeterli ışıklandırma; kriz merkezlerinin oluşturulması; otobüs durakları, parklar ve otoparklar vb. alanlarda şiddet olaylarına anında cevap verebilecek güvenlik sistemlerinin kurulması gibi uygulamalarla kentsel güvenliğin sağlanması mümkün olabilecektir. Ayrıca, kaldırımların, yaya yollarının, üst geçitlerin ve toplu taşımanın kadınların bebek arabasıyla yürüyebilecekleri ve engelli bireylerin tekerlekli sandalyeyle geçebilecekleri biçimde düzenlenmesi de kadınların kentsel hareketliliğini kolaylaştıracaktır.

Özellikle çalışmayan kadınlar için onlara en yakın kentsel mekânlar olarak parkların çocuklarıyla vakit geçirme, sosyalleşme gibi katkılarından fazlasını sunup sunmayacağının tartışılması gereklidir. Parkların kadınları toplumsal ve ekonomik olarak güçlendirme olanaklarının değerlendirilerek olası güçlendirme stratejilerinin hayata geçirilmesi gündeme taşınmalıdır.

Temizlik, çevre düzenlemesi, alternatifli parkların yapılması, yolların ve kaldırımların düzeltilmesi, sokakların aydınlatılması, turizmin geliştirilmesi, sosyal aktivitelerin çoğaltılması, çocuklar için alternatif

mekânların kurulması, çocuk bakımı ve yaşlı bakım merkezlerinin çoğaltılması, sağlık hizmetlerinin kaliteye kavuşturulması, görüşmecilerin kentte gerçekleştirmeyi hayal ettikleri eylemlerdir. Bu türden önerilerin düşündürdüğü ilk konu, bu önerilerin yerel yönetime ve diğer paydaşlara ulaşıp ulaşmadığıdır. Kentte kadınlara duyarlı hizmetlerin uygulanabilmesi öncelikle kadınların ihtiyaçlarının tespitine bağlıdır. Kadınlarla ilgili verileri toplamak; sorun alanlarını, ihtiyaç ve talepleri belirlemek; kentin cinsiyete duyarlı politikalarını ve uygulamalarını geliştirmek amaçlarıyla; kentte koordinasyondan sorumlu bir kadın biriminin ve alt-birimlerinin kentteki tüm yerel düzeylerde oluşturulması önem arz etmektedir. İhtiyaç, talep ve önerilerine kulak verilmesinin yanı sıra kadınların önerilerde bulunarak sonuç alabileceklerinin farkında oldukları bir psikolojik zemin de oluşturulmalıdır.

Özetle, kadınların çocuk bakımının tek sorumlusu olarak görülmesi durumuna, kentsel hizmetlerdeki yetersizlikler yani kaldırımlardaki rampaların, yolların, toplu taşıma araçlarının vb. bebek arabasıyla geçilemeyecek biçimde düzenlenmesi ile kentsel mekânların güvensizliği ve yetersizliği eklendiğinde, bir yönüyle -özellikle çocuklu- kadınların kentte bulunması dolaylı bir biçimde imkânsız kılınmakta ve eşitsizlik sürekli kendisini yeniden üreten bir hâl almaktadır. Dahası bu kadınlar bakım hizmetine de ulaşamamaktadır. Ya da bir kentsel alanın yetersiz aydınlatılmış olması yine dolaylı olarak kadınlara ve bunu korkutucu bulan diğer kenttaşlara buraya gelmemelerini ima etmektedir. Yerel yönetim, yaptıkları ile değil fakat yapmadıkları ile mevcut cinsiyet ideolojisini sürdürmektedir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu noktada, toplumun özel sorumluluklar yükleyerek görece dezavantajlı kıldığı kimseler için hakkaniyetin ancak özel önlemlerle sağlanabileceği açıkça görülmektedir. Yasal düzenlemeler, izlenen politika ve stratejiler ile uygulama araçları soyut bir eşitliği masaya getirmekten daha fazla bir işleve sahip olmalı, somut olarak kadını kentsel haklarından yararlandırmak üzerine kurulmalıdır. [9]

Kadınların evlerinden kente doğru bir hareketliliklerinin olması, yerel düzeyde bakım merkezlerinin ve evde bakım hizmetinin olması ile de ilişkilidir. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin sunma imkânı olan bakım hizmetlerinin güvenilir olması, yıl boyunca sürmesi, düşük ücretli veya ücretsiz olması ve en azından mahalle düzeyinde örgütlenmesi beklenmektedir.[10] Ayrıca bakım hizmetlerinin çok alternatifli bir biçimde planlanması, kadınların ihtiyaç duydukları her zaman (bir defaya mahsus, birkaç saatliğine, tam zamanlı vb.) bu hizmete erişilebilmesi de önemlidir. Bakım merkezlerinin varlığı ekonomik, siyasal, sosyal aktivitelere zemin hazırlayabilmek üzere kadınların kendilerine vakit ayırabilmeleri anlamına gelecektir. Kentte yapılacak düzenlemelerin evde başlaması toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması bakımından bir gerekliliktir. Bu ise konutların kadınlara göre tasarımından, ücretsiz ev içi emeğin ücretlendirilmesine, ortak mutfak, çamaşırhane gibi hizmetlerin, mümkün olan en küçük kentsel alanda sunulmasına kadar bir dizi düzenlemeyi gerektirecektir.

[1]Ayrıca bkz. Purcell, 2003.

[2]2006-2010 yılları aralığında süren ilk aşamada Programın ortakları; BM, İçişleri Bakanlığı, Sabancı Vakfı, KA-DER, bağışçı hükümetler, Türkiye'de çalışan tüm BM birimleri ile Nevşehir, İzmir, Kars, Şanlıurfa, Trabzon ve Van Valilik ve Belediye Başkanlıkları olmuştur (Şenol vd., 2010; T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi, 2008). İkinci aşamada Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun, İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon kadın dostu kent olmayı taahhüt etmiştir (http://www.kadindostukentler.com).

[3]Görüşmecilerin çoğunluğunun Nevşehir'in Kadın Dostu Kent olma taahhüdüne ve bu kapsamdaki faaliyetlere ilişkin kanaatinin olmadığı gözlenmiştir. Ayrıca yürütülen faaliyetlerin görüşmecilerin kentsel etkinliklerini artırmaya yaramadığı söylenebilir. Yine de bu kanaatin 2012 yılında on beş kadınla yapılan görüşmeler sonucunda oluştuğunu belirtmek gerekir.

[4]Bilgiler, görüşmelerin gerçekleştirildiği 2012 yılına aittir.

[5]Ayrıca bkz. Pain, 2001.

[6]Tez çalışmam sırasında kent merkezinde gerçekleştirdiğim yürüyüşlerde ben de emzirme odası olan ve çocuklarla güvenlikle vakit geçirilebilecek alternatif kentsel mekânlara rast gelmedim.

[7]Alkan bu mefhumu "algılanan güvenlik" biçiminde ifade etmektedir (Alkan 2005). Kadının toplumsal hayattaki konumunun uzamdaki karşılığının nedenleri çok daha derindir. Nedenlerden birisi, belki de belirleyici olanı, kadınların yerinin neresi olması gerektiğine ilişkin eril-ataerkil algıdır (Alkan 2005, 55-57). Ancak bu çalışmada, derindeki belirleyici unsurlara değil, gündelik yaşamda kadınların deneyimlerine odaklanılmış; görüşmecilere kentsel hareketliliğin pratikteki mahiyetine yönelik sorular yöneltilmiştir.

[8]Ayrıca bkz. Alkan 2009; Jarvis vd. 2012.

[9]Çalışmanın kapsamını aştığı için bir diğer değerlendirmeye bu notta yer verme ihtiyacı duydum. BMOP kapsamında yerel yönetimin işleyişinin ve yerel yöneticilerin ve yerel paydaşların yaklaşımlarının hedef alınması, kadın dostu bir kent olma yolunda atılan ilk adım olmuştur. Kadın dostu bir kentin oluşumuna zemin ve dayanak teşkil edecek dönüşümlerin vakit alması ve yansımalarının kentte derhal görülmemesi tabiidir. Ancak programın ilk fazında kentte fiziksel-pratik değişiklikler yapılması söz konusu olabilirdi. Stratejik planda ve bütçede yapılan değişiklikler yerel siyasetteki denge değişimleri sonucunda sürecin başa dönmesiyle neticelenebilir. Oysa kentte çocuk bakım hizmetlerinin sunulması, ortak mutfakların ve çamaşırhanelerin kurulması, kaldırımların, yolların, aydınlatmanın vb. kadınlara göre tasarlanması kadınların kentsel yaşamda daha hızlı bir biçimde var olmalarını sağlayabilecek, ayrıca bu gibi uygulamalar yönetim değişikliklerinden de daha az etkilenecektir. Programın ileri aşamalarında kentsel hizmetlerde kadın dostu uygulamaların faaliyete geçirilmesi bir gerekliliktir. Kentte gündelik-pratik çıkarların gözetilmesi, stratejik çıkarların gerçekleşmesini hızlandıracaktır. Ayrıca yürütülen etkinliklerin kentteki her kadına duyurulması suretiyle projenin tanıtılması da bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

[10]Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu (2009, 14) çocuk bakımının mahalle bazında ve yoksul mahallelere öncelik tanınarak evrensel ve ücretsiz bir biçimde sunulmasını önermektedir. Aynı öneri yaşlı ve engelli bireylerle ilgili de değerlendirilmelidir.

Kaynakça

Agacinski, Sylviane. *Cinsiyetler Siyaseti*, çev. İsmail Yerguz (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1998).

Alkan, Ayten. *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı: Ankara Araştırması* (Dipnot Yayınları, 2005).

Alkan, Ayten. (Der.) *Cins Cins Mekan* (İstanbul: Varlık Yayınları, 2009).

Ayata, Ayşe Güneş ve Ayata, Sencer. "Konut Alanları, Cemaat İlişkileri ve Kent Kültüründe Kadınlar: Ankara Araştırmasının Sonuçları" *Diğerlerinin Konut Sorunları* der. Emine M. Komut (Ankara: TMMOB Mimarlar Odası 1996), 65-70.

Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu. *Türkiye'de Çocuk Bakım Hizmetlerinin Yaygınlaştırılmasına Yönelik Bir Öneri: Mahalle Kreşleri* (İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 2009). https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/1439796403_mahalle_kresleri_-_arastirma_raporu_0.pdf

Certeau, Michel de. *Gündelik Hayatın Keşfi I* Çev. Lale Arslan Özcan (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2008).

Fenster, Tovi. "The Right to The Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life", *Journal Of Gender Studies* Vol.14, No. 3, (2005): 217-231.

Giard, Luce. "Mutfak İşleri", *Gündelik Hayatın Keşfi-II Konut, Mutfak İşleri* ed. M. De Certeau, L. Giard, P. Mayol (Ankara: Dost Kitabevi, 2009).

Greed, Clara. *Women and Planning: Creating Gendering Realities* (London: Routledge, 1994).

Harvey, David. *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru* Çev. Ayşe Deniz Temiz (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2013).

Jacobs, Jane. *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı* Çev. Bülent Doğan, Yay. Haz. Özge Çelik (İstanbul: Metis Yayınları, 2011).

Jarvis, Helen, Kantor, Paula, Cloke, Jonathan. *Kent ve Toplumsal Cinsiyet* Çev. Y. Temurtürkan (Ankara: Dipnot Yayınları, 2012).

Ka-der (Bursa Şubesi). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bilgilendirme Kitabı* (2011).

Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler* (İstanbul: Metis Yayınları, 2011).

Koskela, Hille. " 'Bold Walk and Breakings': Women's Spatial Confidence Versus Fear of Violence". *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography*, (1997): 4(3), 301-320.

Koskela, Hille. " 'Gendered Exclusions': Women's Fear of Violence and Changing Relations to Space. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* (1999): *81*(2), 111-124.

Keleş, Ruşen, Mengi, Ayşegül. *Kent Hukuku* (Ankara: İmge Kitabevi, 2017).

Lefebvre, Henri. *Şehir Hakkı* Çev. Işık Ergüden (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016).

Markusen, Ann. "City Spatial Structure, Women's Household Work And National Urban Policy", *Journal of Women in Culture and Society* Vol.5, No. 3 (2005): 23-44.

Molyneux, Maxine. "Mobilization without Emancipation? Women's Interests, the State, and Revolution in Nicaragua" *Feminist Studies* Vol. 11, No. 2 (Summer, 1985): 227-254.

Özdemir, Aydın. Katılımcı Kentli Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Yeşil Alanların Rolü [The role of public green space on the formation of participant urban identitiy]. *Planlama* (2007/1): 37-43.

Pain, Rachel. "Space, Sexual Violence and Social Control: Integrating Geographical and Feminist Analyses of Women's Fear of Crime." *Progress in Human Geography* 15.4 (1991): 415-431.

Pain, Rachel. "Place, Social Relations and the Fear of Crime: a Review" *Progress in human geography* 24, 3 (2000): 365-387.

Pain, Rachel. "Gender, race, age and fear in the city." *Urban Studies*, (2001): *38* (5-6), 899-913.

Phillips, Anne. *Demokrasinin Cinsiyeti*, Çev. Alev Türker (İstanbul: Metis Yayınları, 2012).

Purcell, Mark. "Citizenship and the Right to the Global City: Reimagining the Capitalist World Order." *International Journal of Urban and Regional Research* 27.3 (2003): 564-590.

Şenol, Nevin, Sargın, Ayşe, Salmaner, Nilgün, Karaca, Özen, Haydaş, Burçin. (ed.). Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı Kadın Dostu Kentler (Ankara: 2010).

Tanrıöver, Müge Durusu, Yücesan, Sevgi. "Mekân, Söylem ve Performans: Mekânın Kullanıcı Davranışlarındaki Belirleyiciliği Üzerine Kültürler Arası Bir Çalışma" *Mekân ve Kültür* der. Emine Onaran İncirlioğlu ve Barış Kılıçbay (Ankara: TÜBİTAK Kültür Araştırmaları Derneği, 2011).

Tokman, Yıldız. Kadın Dostu Kent Kavramının İzmir Ölçeğinde Tartışılması (TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, 2009): 433-443.

Tokuroğlu, Belma. *Özgürleşemeyen Kadın* (Ankara: Odak Yayınevi, 2004).

T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi. *Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler Kadın Dostu Kentlere Doğru* (Ankara: 2008).http://www.kadindostukentler.com